

MUZEUM V ČASE VÁLKY – UKRAJINSKÉ ZKUŠENOSTI

Ljudmila Rybčenko,
Kandidát historických věd, zástupce generálního ředitele Národního muzea
dějin Ukrajiny za druhé světové války pro vědeckou práci

Vážené kolegyně a vážení kolegové, zdravím vás!

Zastupuji jedno z největších muzeí na Ukrajině – Národní muzeum dějin Ukrajiny za druhé světové války. Není to však jen muzeum, je to také národní památník, památné místo, prostor pro státní obřady. Nacházíme se v centru Kyjeva a najdete nás snadno: muzeum se nachází uvnitř sochy *Matka vlast*. Na našem území také vlaje hlavní vlajka Ukrajiny.

Od otevření muzea v roce 1981 vyprávěla jeho expozice o událostech druhé světové války. Zpočátku to byl narativ zcela v sovětském duchu. Ale poté, co Ukrajina získala nezávislost, se jednalo o ukrajinsky orientované vyprávění o úloze našeho národa ve druhé světové válce. Dalším stěžejním tématem byl pokračující boj za nezávislost, který trval po celé dvacáté století na pozadí první a druhé světové války a po jejich skončení. Do roku 2014 jsme říkali, že jsme muzeem poslední války na území Ukrajiny, ale po anexi Krymu a okupaci Donbasu se vše změnilo.

Od té doby je v našem muzeu kromě expozice o druhé světové válce umístěna také výstava o novodobé rusko-ukrajinské válce s názvem *Ukrajinský východ*. Vyprávěli jsme o bojích v Doněcké a Luhanské oblasti. O tragédii v Ilovajsku a Debalcevu, o doněckém letišti, o ukrajinských vojácích, dobrovolnících, zdravotnících, kaplanech. Již 8 let je naše muzeum místem setkávání novodobých veteránů, místem jejich ocenění, místem, kde se konají akce věnované památce padlých. Proto na otázku, zda jsme předvíдали, že by mohla začít plnohodnotná válka s Ruskem, odpovídám: „Ano, to předvíдали.“ Možná jsme tomu nechtěli věřit až do konce, ale předvíдали jsme to.

Na monitoru je fotografie pořízená 16. února 2022, 8 dní před plnohodnotnou invazí ruských vojsk. Byl to Den národní jednoty. Jsme tu vyfoceni, jak zpíváme hymnu, v rukou držíme ukrajinskou vlajku. V té době už byla na hranicích velká armáda agresora, různé zpravodajské služby varovaly před invazí, ale na fotografii vidíme nápis *My válku vyhrájeme*. Tehdy se nám zdálo, že svými činy, vyjádřením plné podpory prezidenta, vlády země, budeme schopni zastavit šíleného souseda. Mýlili jsme se...

V té době se již muzeum připravovalo na mimořádnou situaci. Byl vypracován akční plán. Byly vytvořeny týmy rychlé reakce. Záchranný tým musel exponáty evakuovat. Tvořili ho především zaměstnanci fondů, restaurátoři, pracovníci technických oddělení. Byly zde týmy, které měly na starosti zakonzervování prostor, uchovávání digitálních databází, osobních údajů zaměstnanců atd. Muzeum nakoupilo strategické zásoby pohonných hmot pro auta, balicí materiál, vodu a vysílačky pro komunikaci.

V tomto neklidném období před invazí jsme byli v centru pozornosti národních i mezinárodních médií. Naše akce musely být co nejvyváženější, abychom nevyvolali paniku. Například když musela být kvůli silnému větru spuštěna hlavní vlajka země a stalo se tak, muzeum obdrželo desítky telefonátů z různých médií s dotazy, co se na Ukrajině stalo, proč byla vlajka spuštěna.

Náš tým lze považovat za odborníky na problematiku války. Studovali jsme ji, psali o ní, vyprávěli o ní našim návštěvníkům. Známe tedy to hlavní, na čem závisí další vývoj událostí, a nakonec i vítězství. Hlavní je otázka volby. Válka staví každého před volbu: zvolit si jednu ze stran boje nebo strategii osobního přežití. Na této volbě závisí osobní jednání, a nakonec i celkový výsledek. V předvečer invaze jsme o tom spolu mluvili. Také jsme si řekli, že kromě pracovních povinností má každý z nás rodiny, děti. Než se tedy rozhodnete sami za sebe, musíte se postarat nejprve o ně. Složení „evakuačních“ kufříků s dokumenty, možné způsoby evakuace – to byla tehdy témata našich rozhovorů.

Zaměstnanci muzea se rozhodli. V době invaze zůstali všichni zaměstnanci v Kyjevě. Nikdo neopustil zemi. Den předtím jsme v rámci přípravy na krizovou situaci provedli školení o evakuaci návštěvníků, poskytnutí první pomoci a postupu v případě požáru. Válka nás však zastihla v posteli.

24. února 2022 v pět hodin ráno začaly první raketové útoky na obytné budovy v Kyjevě. Téměř okamžitě byla na některých místech města vypnuta mobilní komunikace, zastavena veřejná doprava a odpoledne se metro proměnilo v protiatomový kryt. Problémem se stalo i to, že jsme se do muzea fyzicky nemohli dostat. V každém z vytvořených týmů však byli lidé s vlastním autem i ti, kteří bydleli poblíž a mohli se do muzea dostat pěšky. První den války byli všichni v práci. V nejhroženějších místnostech jsme demontovali expozice. Zakonzervovali jsme je, čímž jsme snížili rozsah kontrolované plochy.

Poté různé týmy pokračovaly v evakuaci předmětů, zajišťovaly nepřetržitou ostrahu, požární kontrolu a celkový dohled nad zařízením muzea. Vědcům bylo doporučeno, aby se evakovali na bezpečná místa a zůstali v kontaktu. Koordinace akcí se ujal generální ředitel muzea Jurij Savčuk.

Dalším krokem bylo informovat naše ruské kolegy o tom, co se na Ukrajině skutečně děje, že ruské bomby zabíjejí civilisty. Zdálo se nám, že v Rusku každou chvíli začnou protiválečné akce. Rozeslali jsme 300 e-mailů. Obdrželi jsme pouze tři odpovědi: dvě ze soukromých účtů, se slovy lítosti a studu, jednu z oficiální pošty muzea z Petrohradu. Psalo se v ní o „spravedlnosti“ a logice této války. Naše iluze se tak rozplynuly. Připravili jsme se na dlouhý a vyčerpávající boj.

Osm zaměstnanců vstoupilo do řad ozbrojených sil Ukrajiny. Mnoho kolegů vstoupilo do řad územní obrany, zdravotnických a dobrovolnických organizací. Asi dvacet zaměstnankyň (matek s dětmi) bylo evakuováno do zahraničí. Samotný památník se stal místem k uctění a rozloučení s padlými obránci Ukrajiny. Vědci pokračovali v práci. Zaměřili jsme se na online projekty a výstavy, které lze realizovat na platformách zahraničních partnerů.

Na webových stránkách muzea se objevila nová sekce #kronika_války, kde byly shromážděny a systematizovány hlavní události, čísla, fakta, ztráty, fotodokumentace. Vytvořili jsme online projekt #válka_paralely, v němž muzejní artefakty z druhé světové války ožily na moderních fotografiích a kresbách.

Ředitel muzea zůstal po celou dobu fyzicky v muzeu. 8. března, 13. den války, během obrany hlavního města, společně s fotografem navštívil různé části města. Z pořízených fotografií se jim podařilo vytvořit první muzejní výstavu fotografií o válce *Kyjev: reportáž z jednoho dne 8. března 2022*. Je to příběh o jednom (13.) dni života ukrajinského hlavního města v nových podmínkách. 44 fotografií ukazuje, jak rychle válka pohltila životní prostor, jak smazala hranice mezi frontou a mírovým životem. Měsíc po invazi byla tato výstava otevřena ve francouzském Verdunu. Od té doby byla vystavena na jedenácti místech našich partnerů ze sedmi zemí.

Pak se konala výstava fotografií *Podívej! Mariupol!* z fotografií, které jejich autor Vjačeslav Tverdochlib tajně, ukryté v bonbonu, vynesl z obleženého města přes ruské kontrolní stanoviště. Materiály pak předal muzeu. Tato výstava proběhla ve čtyřech městech tří zemí. Celkem jsme dnes realizovali devatenáct výstav v deseti zemích.

Koncem března, po osvobození obcí v Kyjevské oblasti, začal ředitel hledat možnost, jak může muzeum pokračovat v práci. Nepřítel navíc tradičně plánoval využít 9. května pro své zvrácené propagandistické účely. Muzeum na to muselo reagovat. Jak na to? Hlavní expozice byla evakuována, socha je ve zvláštním ochranném režimu, a tak bylo rozhodnuto otevřít výstavní sály a vytvořit nový projekt o válce během války. Vědci z muzea uskutečnili terénní expedice do zcela zničených měst Irpiň a Buča, Borod'anky a Hostomelu a dalších obcí. Bylo shromážděno více než 2 tisíce artefaktů. Staly se základem první muzejní stacionární výstavy *Ukrajina – Ukřižování*.

Umělecké a památkové instalace projektu vyprávějí o barbarském genocidním masakru, který Rusko plánovalo proti Ukrajině, a o násilí, které bylo pácháno na ukrajinském lidu. Odkazují také na biblické motivy vzkříšení a obnovy, které na Ukrajině po vítězství jistě nastanou. Jednou z hlavních instalací je symbolická rudá

hvězda z ruských bot. To je obraz armády, která překročila nejen hranice Ukrajiny, ale i veškeré hranice lidskosti a morálky. Boty zabitých nepřátel jsou také odpovědí Ukrajiny na pokus zahnat ji do stáje Putina SSSR. Autorem projektu je Anton Lohov, kurátorem Jurij Savčuk.

Výstavu navštívilo více než 30 tisíc lidí, včetně mnoha zahraničních vládních delegací. Ti, kteří podporovali Ukrajinu v nejtěžších dobách. Mezi našimi hosty byli prezidenti, premiéři, náčelníci generálních štábů, velvyslanci spojeneckých zemí. O výstavě *Ukrajina – Ukřižování* informovala média ze 16 zemí. Zejména The New York Times, The Guardian a mnoho dalších.

Během války se vědci muzea v čele s ředitelem vydali na frontu ještě třikrát, aby shromáždili exponáty. Muzeum vystavilo 6 stacionárních výstavních projektů. Mezi nimi byla i výstava současných plakátů ukrajinských a polských umělců. Na území Památníku vyzývá streetart Antona Lohova k propuštění obránců Azovstalu ze zajetí. Nástěnná malba Nikity Titova na naší budově ukazuje, že Ukrajina se stala štítem Evropy. Jsme také hrdí na umělecký předmět s názvem *Věřím v ozbrojené síly Ukrajiny* vyrobený z poslední várky kovu vytaveného v Azovstalu.

Aktivní výstavní činnost muzea nám dává možnost nejen profesionálně pracovat, zachovat muzeum, vyprávět celému světu o novodobé rusko-ukrajinské válce a volat o pomoc pro naši zemi, ale také vydělávat peníze na další rozvoj instituce. Dnešní aktivní práce nám dává příležitost plánovat náš zítřek.

Hlavním úkolem je budoucí vizuální a významová redefinice muzea. Od prvních dnů boje jsme viděli, jak často se v mediálním prostoru začal objevovat obraz sochy *Matka Vlast*. Meč a štít v rukou ženy obrácené k Moskvě učinily ze sochy účinnou zbraň proti rašistům. Tento obraz vyzývá k odporu, motivuje, podporuje. Z internetu jsme shromáždili četné vlastenecké a někdy i satirické příspěvky se sochou v hlavní roli. Můžete si je prohlédnout online na webových stránkách muzea. Taková podpora Ukrajinců nás inspiruje ke změně.

Muzeum hledá způsob, jak nahradit sovětský znak na štítu sochy ukrajinským trojzubcem. Zaměřujeme se také na sepsání nové koncepce muzea, která bude

vyprávět o boji za svobodu, nezávislost a územní celistvost naší země. A také o vítězství v této válce, kterému se naše slavné ozbrojené síly každým dnem přibližují.

Věříme, že se nám to podaří. Vyzýváme vás ke spolupráci. Jsme připraveni realizovat nové výstavy v České republice.

Děkujeme za pozvání a možnost hovořit o naší práci a boji.

Sláva Ukrajině!